

Aspecte privind regimul penitenciar închis și executarea pedepsei în acest mediu

Aspects regarding the reclusion penitentiary regime and the punishment's execution within this environment

Lect.univ.dr. Anamaria Cercel

Abstract

Among the regimes of penalties' execution, the most severe is the penitentiary reclusion regime, in a reclude environment, which supposes a deeper isolation, interventions upon the convict's behaviour, but also result of social reintegration, after the execution of the freedom depriving penalty. This type of penalty's execution is submitted to rules provided by various laws and regulation. It bears as well some advantages and some inconvenients. These latter are possibly solved through the search for applicable regimes and modalities of penalty execution that would less deprive of human freedom

Key words: *reclusion penitentiary regime; prison; execution of penalty.*

Cuvinte cheie: *regim penitenciar închis; executarea pedepsei; închisoare.*

Executarea pedepsei într-un mediu penitenciar închis constă în privarea de libertate, în izolare socială. Legea cadru al executării pedepselor (nr. 275/2006) stabilește caracteristicile diferitelor forme și regimuri de executare a pedepselor, inclusiv pentru regimul penitenciar închis¹. În ultimele decenii, executarea pedepsei în mediu penitenciar închis s-a mai "îmblânzit". Astfel, izolarea nu mai este atât de dură, se îngăduie contacte cu familia, primirea de corespondență și de pachete, iar lipsirea de libertate poate fi întreruptă dacă sunt îndeplinite condițiile legale.

Regimul închis este cel mai des întâlnit regim de executare a pedepselor, sub incidența sa întrând majoritatea populației carcerale. Se aplică persoanelor condamnate la pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani, dar care nu depășește 15 ani și în mod excepțional, natura și modul de săvârșire a infracțiunii, precum și persoana condamnatului, pot determina includerea acestuia în regimul de executare imediat inferior, ca grad de severitate.

a) Consecințele privării de libertate

Deținutul este constrâns fizic și juridic să stea într-o instituție penitenciară, unde, pe lângă suferința cauzată de pierderea libertății este obligat să respecte regulile de executare a pedepsei, regulile privind ordinea și siguranța în închisoare, să respecte disciplina interioară și să muncească, dacă este apt pentru această activitate.

b) Executarea pedepsei închisorii

¹ Alexandru Șerban, Considerații asupra noii Legi privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal nr. 275/2006, Curierul judiciar nr.6/2008, p. 62 - Despre contextul apariției legii nr.275/2006.

Organizarea executării pedepsei închisorii impune un anumit regim penitenciar, adică un anumit regim de viață care include obligații și drepturi, începând cu internarea și deținerea condamnatului în penitenciar, continuând cu regimul de muncă, de reeducare civică și morală, cu măsurile disciplinare și terminând cu liberarea definitivă. Pentru aceste motive, se poate afirma că regimul de executare a pedepsei privative de libertate într-un așezământ penitenciar nu constă numai într-o simplă izolare, ci într-un regim cu un conținut bogat², pe care în mare l-am enumerat mai sus. Executarea pedepsei închisorii se face în locuri de detenție numite penitenciare, în baza mandatului de executare care este emis după ce hotărârea de condamnare rămâne definitivă. Începutul executării concrete a pedepsei este marcat de prezentarea condamnatului la penitenciar, urmează înscrierea acestuia în registrul de evidență, repartizarea acestuia, înștiințarea instanței de executare despre data începerii executării pedepsei și examenul medical. Condamnații în regim închis au drepturile și obligațiile arătate anterior fiind ținuti să respecte programul zilnic, regulile de igienă, ordinea și disciplina interioară și le sunt comunicate la prezentarea în penitenciar, regulamentele și ordinele interne, pe care sunt obligați să le respecte.

Menținerea ordinii și securității în interiorul penitenciarului este o sarcină ce incumbă administrației penitenciarelor care dispune în acest sens de personal de supraveghere și pază. Aceștia trebuie să împiedice actele de indisciplină³, introducerea în incinta penitenciarului a armelor și altor obiecte periculoase sau a stupefiantelor. De asemenea, personalul din penitenciar trebuie să împiedice pe deținuți să-și vatăme sănătatea, să se sinucidă⁴. În acest sens, există preocupare pentru studierea impactului detenției asupra stării de sănătate a condamnaților, atât din partea personalului penitenciarelor, cât și a specialiștilor penologi⁵. Evaluarea stării de sănătate psihică, mai ales identificarea incidenței psihopatiei la deținuți este importantă pentru prognosticarea conduitei acestora după lăsarea în libertate. Astfel, la condamnații care suferă de psihopatie, riscul de comitere a unor infracțiuni cu violență și implicit riscul de recidivă este mai mare, iar această maladie este mai frecventă la deținuții de sex masculin decât la femeile

² I. Oancea, *Drept execuțional penal*, Editura ALL, București, 1998, p. 86.

³ SPACE I, versiune definitivă 10 aprilie 2002, îngrijită de P.V. Tournier - evadările din detenție care s-au înregistrat în România pe parcursul anului 2001 au fost în număr de 4, respectiv un procent de 0,8% spre deosebire de Franța care având aproximativ același efectiv de deținuți au înregistrat 41 de evadări.

⁴ SPACE I, tabele 13,14,15 - sinucideri în închisoare în anul 2000, în România au fost în număr de 4, dar îngrijorător decese în închisoare care nu au avut legătură cu sinuciderea au fost 117, spre deosebire de Franța, unde s-au înregistrat 120 de sinucideri și 112 decese în detenție, fără legătură cu sinuciderea.

⁵ Anthony Blanc, Valérie Lauwers, Norbert Telmon, Daniel Rougé, *The Effect of Incarceration on Prisoners' Perception of Their Health*, *Journal of Community Health*, nr. 5/2001, Springer Netherlands, p. 367-381. Scopul acestui studiu a fost evaluarea calității vieții la deținuți, folosind versiunea franceză a strategiei numite Nottingham Health Profile, pentru analiza influenței încarcerării asupra reacției emoționale a subiecților.

încarcerate⁶. Asigurarea ordinii și siguranței interne este obligatorie, deoarece condamnații sunt în general persoane care nu sunt obișnuite cu un program disciplinat și este absolut indispensabilă obișnuirea acestor persoane cu rigoarea, cu disciplina, pentru atingerea scopului pedepselor.

c) Regimul disciplinar

Disciplina internă a penitenciarului este un mijloc de formare, modelare și reeducare a condamnatului. Pe cât posibil se încearcă acceptarea regulilor de disciplină de bunăvoie. Regulile de disciplină actuale evită ”vexarea sistematică a condamnaților și se limitează la minimum indispensabil pentru menținerea ordinii și buneii organizări a vieții în colectivitate”⁷.

Regulile de disciplină sunt instituite pe considentul de a-l corija și disciplina pe condamnat cu ocazia executării pedepsei, dar și pentru a preveni dezordinea și tentativele de evadare⁸.

Conform art. 70 din Legea nr.275/2006 constituie abateri disciplinare comiterea de către deținuți a următoarelor fapte:

a)prezența în zone interzise sau la ore nepermise în anumite zone din penitenciar ori nerespectarea orei de revenire în penitenciar;

b)tulburarea în orice mod a programului de muncă, a programelor socio-educative care se desfășoară în penitenciar;

c)procurarea sau deținerea de bani, bunuri sau alte valori, în alte condiții decât cele prevăzute de lege;

d)comunicarea cu exteriorul prin mijloace de comunicare la distanță, în alte condiții decât cele prevăzute de lege;

e)utilizarea în alte condiții decât cele prevăzute de lege a bunurilor puse la dispoziție de către administrația penitenciarului;

f) nerespectarea prevederilor legii, a regulamentului de aplicare a acesteia, a regulamentului de ordine interioară, după punerea acestora la dispoziția condamnatului, dacă acesta creează un pericol real pentru siguranță și ordinea în penitenciar.

Răspunderea disciplinară nu exclude răspunderea civilă sau penală, pentru aceasta din urmă, personalul administrației penitenciarului având obligația de a sesiza organele de urmărire penală. Sistemul de recompensare și stimulare a condamnaților care dau dovezi de îndreptare reprezintă un ansamblu de măsuri care vizează încurajarea deținuților în eforturile lor de reeducare și reintegrare socială. Astfel, conduita bună oferă vocație la liberare condiționată.

d) Regimul de muncă

Prestarea unei munci este o componentă importantă a executării pedepsei închisorii, fiind un element de necesitate internă a oricărei pedepse și un factor

⁶ Elham Forouzan, David J. Cooke, La psychopatie chez les femmes ou le mythe de la femme fatale : une réalité méconnue, Revue internationale de criminologie et police technique et scientifique, nr. 4/2007, p. 400.

⁷B. Bouloc, Penologie, Dalloz, Paris, 1998, p. 163.

⁸ I. Popescu, E. Mosconiu, Îmbunătățirea stării disciplinare a efectivelor de deținute, în Buletinul penitenciar, nr. 2/1984.

hotărâtor în reeducarea și recuperarea socială a condamnaților. De asemenea, justificarea prestării muncii se fondează pe mai multe considerente:

1) în general deținuții sunt persoane certate cu munca, obișnuind să trăiască din munca altora, din infracțiuni (furt, înșelăciune)⁹;

2) formarea unor deprinderi de muncă duce la posibilitatea deținutului, odată ce este eliberat să-și câștige cinstit veniturile necesare traiului și se previne astfel recidiva;

3) necesitatea acoperirii cheltuielilor de întreținere a condamnaților în penitenciar.

Conform art. 57 alin. 2 din legea nr. 275/2006, persoanele condamnate la pedepse privative de libertate care sunt apte de a munci, cu acordul lor, pot presta o muncă în raport de calificarea și aptitudinile lor, precum și activități necalificate. Din această formulare a textului legal nu se mai reține obligația de muncă și vocația de a munci.

De asemenea, folosirea la muncă a deținuților se face numai cu avizul medicului penitenciarului, în condiții de protecția muncii care se aplică corespunzător. Dacă deținutul decedează în împrejurări ce pot fi calificate accident de muncă, urmășii săi beneficiază de pensia denumită de urmaș.

Munca în penitenciar trebuie să se desfășoare în condiții legale, prin durată, retribuție și este diferențiată în funcție de persoana condamnatului, astfel că femeile gravide și minorii au un regim de muncă special, precum și condamnații care au împlinit vârsta de 60 ani bărbații și 55 ani femeile, care pot munci numai la cererea lor.

Conform legii nr. 275/2006, durata muncii este de 8 ore pe zi, nu mai mult de 40 de ore pe săptămână, iar plata pentru munca prestată este împărțită astfel: 30% aparține condamnatului, care poate să o utilizeze pe durata executării pedepsei în proporție de 90%, restul de 10% fiind consemnat pe numele său și disponibil după punerea în libertate, iar 70% din retribuție, devine venit al Administrației Naționale a Penitenciarelor.

O dispoziție legală de noutate este constituită de modalitatea de acoperire a prejudiciilor civile din această retribuție a condamnatului, dacă acesta a fost obligat de instanță la plata unor despăgubiri civile. Astfel, din cota de 30% care îi revine condamnatului ca venit propriu se reține jumătate pentru acoperirea prejudiciului cauzat părților civile.

e) Reeducarea condamnatului

Programul zilnic al condamnatului cuprinde cursuri școlare pentru cei analfabeți sau care vor să-și continue studiile, acces la bibliotecă, cursuri de pregătire profesională prin care condamnații reușesc să se califice într-o meserie pe care o vor putea practica când vor fi liberi.

Instruirea școlară și formarea școlară și profesională contribuie direct la reeducarea deținuților și le permite acestora să dobândească o anumită disciplină, rigoare. De asemenea, aceste activități fixează atenția și gândirea, dezvoltându-le

⁹ I. Oancea, op. cit., p. 192.

simțul realității și al concretului. ”Chiar dacă nu le trezește gustul pentru o meserie, le arată că sunt capabili să realizeze ceva util”¹⁰.

Diplomele, certificatele și documentele care atestă însușirea unor meserii de către condamnați, în cursul pedepsei sunt recunoscute, în condițiile legilor. Perioada alocată de condamnați instruirii școlare și formării profesionale este asimilată activității de muncă.

Un alt element important adus de legea cadru constă în faptul că în certificatele de absolvire a formelor de formare și calificare profesională nu se fac mențiuni cu privire la desfășurarea cursurilor în stare de deținere.

Reeducarea se realizează și din punct de vedere social, prin activitatea educatorilor și asistenților sociali, programe socio-educative și culturale, primirea de vizite ale prietenilor și rudelor, și nu în ultimul rând prin asistența spirituală. Această modalitate de ajutorare a deținuților este relativ recentă, însă poate avea efecte deosebit de importante în integrarea socială a condamnaților.

Deși executarea pedepsei în regim închis are un evident caracter afflictiv și presupune atât privarea de libertate, cât și respectarea normelor de disciplină și muncă, asistăm la o umanizare a privării de libertate atât pe plan fizic cât și pe cel psihic¹¹. Umanizarea din punct de vedere fizic se realizează prin asigurarea igienei localurilor penitenciare, hrană, îmbrăcăminte, dormitoare și întreținere individuală a fiecărui deținut. De asemenea, deținuții, beneficiază de îngrijiri medicale.

Umanizarea privării de libertate din punct de vedere moral se realizează prin regimul de vizite, de corespondență, de primire de alimente de la rude, permisiunea de a ieși din penitenciar, precum și prin măsuri procesual penale, precum amânarea sau întreruperea executării pedepsei. Menținerea contactului cu lumea exterioară, cu familia este absolut necesară, urmărindu-se evitarea efectelor negative ale izolării în penitenciar și pentru înleznirea reintegrării sociale atunci când deținutul va ieși din penitenciar.

f) Recompensele

Într-o bună tradiție a sistemului progresiv, recompensele sunt foarte importante în economia regimului penitenciar. Sistemul de recompensare și stimulare a condamnaților care dau dovezi de îndreptare reprezintă un ansamblu de măsuri care vizează încurajarea deținuților în eforturile lor de reeducare și reintegrare socială. Astfel, conduita bună oferă vocație, printre altele la liberare condiționată.

Prin ipoteza aceste recompense se aplică deținuților care au o bună conduită și au dovenit stăruință în muncă și în cadrul activităților educative, culturale, terapeutice, de consiliere psihologică și asistență socială, al instruirii școlare și al formării profesionale. Recompensele constau în: încredințarea unor responsabilități în cadrul activităților educative, culturale, terapeutice, de consiliere psihologică și asistență socială; ridicarea unei sancțiuni disciplinare instituite anterior; suplimentarea drepturilor la vizită și pachete; acordarea de materiale

¹⁰ B. Bouloc, op. cit., p. 204.

¹¹ Idem, p. 171.

pentru activități ocupaționale; permisiunea de ieșire din penitenciar pentru maxim 10 zile, nu mai mult de 30 de zile pe an.

Dreptul de a ieși din penitenciar este reglementat sub forma permisiunii de ieșire din penitenciar, care în fapt este o vocație a deținutului, dacă îndeplinește condițiile legale să beneficieze de această posibilitate. Astfel, ipotezele speciale de acordare sunt cinci: prezentarea persoanei condamnate pentru ocuparea unui loc de muncă la eliberarea din penitenciar, susținerea unui examen de către condamnat, menținerea relațiilor de familie ale acestei persoane, pregătirea reintegrării sociale a condamnatului, participarea acestuia la funerariile unui membru al familiei: soț/soție, copil, părinte, bunic, frate/soră.

Permisiunea de ieșire din penitenciar este limitată de la o zi la zece zile, pentru condamnații care execută pedeapsa în mediu penitenciar închis.

Majoritatea recompenselor sunt acordate de către Comisia pentru individualizarea regimului de detenție, la propunerea șefului secției unde se află deținutul, iar permisiunea de a ieși din penitenciar până la 5 sau 10 zile se acordă de directorul general al AGP, la propunerea comisiei mai sus arătată.

g) Sanțiunile disciplinare.

Având în vedere sistemul progresiv pe baza căruia de desfășoară executarea pedepselor în prezent, atât abaterile, cât și sanțiunile disciplinare duc la retrogradarea deținutului într-un regim de executare mai sever și ele sunt comune pentru toate regimurile de executare.

Sanțiunile disciplinare care pot fi aplicate în cazul săvârșirii unor abateri sunt: a) avertismentul, b) suspendarea dreptului de a participa la activități culturale, artistice și sportive, pe o perioadă de cel mult o lună, c) suspendarea dreptului de a munci, pe o perioadă de cel mult o lună, d) suspendarea dreptului de a primi și cumpăra bunuri, cu excepția celor necesare pentru igiena individuală, pe o perioadă de cel mult două luni, e) suspendarea dreptului de a primi vizite, pe o perioadă de cel mult trei luni, f) izolarea pe o durată de maximum 10 zile.

Aceste sanțiuni sunt aplicabile și minorilor deținuți, însă durata lor este redusă la jumătate.

Cu toate acestea, sanțiunea izolării nu poate fi aplicată minorilor, femeilor însărcinate și celor care au în îngrijire copii cu vârsta de până la un an, iar sanțiunile referitoare la dreptul de a primi bunuri și vizite nu se aplică femeilor aflate în situațiile mai sus arătate.

Pentru prevenirea abuzurilor, legea arată că sanțiunea izolării nu se poate aplica fără avizul medicului penitenciarului, care vizitează zilnic și ori de câte ori este nevoie pe deținutul aflat în executarea sanțiunii disciplinare.

Procedura disciplinară.

Primul pas este reprezentat de constatarea incidentului disciplinar, de către personalul administrației penitenciare. Acest raport va fi depus în 24 de la data constatării abaterii la șeful secției unde este deținută persoana condamnată. Nerespectarea acestui termen se sancționează disciplinar.

Șeful secției este cel care sesizează comisia de disciplină, compusă din directorul penitenciarului, adjunctul său și un supraveghetor ales anual.

Directorul penitenciarului desemnează în 24 de ore o persoană din personalul penitenciarului, alta decât supraveghetorii să efectueze cercetarea prealabilă, care trebuie finalizată în maxim 5 zile.

După ascultarea condamnatului și a oricărei alte persoane care are cunoștințe despre împrejurările în care a fost comisă fapta, comisia de disciplină, prin hotărâre scrisă aplică sancțiunea disciplinară sau, după caz, clasează dosarul de cercetare disciplinară.

Legea prevede criteriile pentru individualizarea sancțiunii aplicabile. Aceste criterii sunt: gravitatea abaterii, persoana condamnatului, existența unor antecedente disciplinare, atitudinea deținutului după incident și în timpul procedurii disciplinare. Pedepsele disciplinare corporale și cele colective sunt excluse expres prin legea cadru. Hotărârea comisiei de disciplină poate fi atacată cu plângere la judecătorul delegat pentru executarea pedepselor, iar împotriva soluției acestuia se poate face contestație la judecătoria în a cărei circumscripție se află penitenciarul.

h) Avantajele și dezavantajele executării pedepsei în regim penitenciar închis

Executarea pedepsei în mediu închis datorită izolării, privării de libertate precum și restricțiilor și limitărilor inerente acestui mod de executare a pedepsei, precum interdicția de circulație, de stabilire de contacte cu deținuții din alte secții, este preferabil pentru deținuții periculoși, care sunt refractari la normele de disciplină și care sunt în executarea unor pedepse lungi.

Pentru infractorii primari, în executarea unor pedepse de durată scurtă, acest regim penitenciar poate avea efecte negative, prin accentuarea sentimentului de rupere de familie, de muncă, de mediu social, care nu sunt compatibile cu scopul educativ al pedepsei, împiedicând reintegrarea normală în societate după ispășirea pedepsei. Mai mult, infractorii primari pot veni în contact cu recidiviștii și se pot "perfecționa" în activitatea criminală.

Deși există dispoziții privind încarcerarea separată a infractorilor recidiviști de condamnații aflați la prima infracțiune și există interdicția comunicării între aceste grupuri, aceste reguli pot fi încălcate cu ocazia efectuării plimbării sau regimului de muncă, și ca atare, este necesară o supraveghere mai atentă a deținuților. Această supraveghere presupune un număr mai mare de personal de supraveghere și evident costuri mai ridicate. Mai mult, necesitatea acestei separări este subliniată și în Recomandarea 2/2006 a Comitetului de Miniștri ai Statelor UE unde se arată expres la capitolul condiții de detenție că se vor avea în vedere următoarele reguli: deținuții arestați preventiv vor fi separați de cei condamnați definitiv, deținuții de sex masculin de deținutele de sex feminin, deținuții tineri de cei mai în vârstă (art 18.8).

Având în vedere costurile și neajunsurile acestui sistem penitenciar închis tendința este de remediere a acestora, inclusiv prin renunțarea la aplicarea unor pedepse scurte de închisoare cu executare efectivă. Astfel, au devenit preferate în funcție de circumstanțele concrete personale și faptice, regimurile deschise și semideschise de executare a pedepselor, precum și suspendarea condiționată sau sub supraveghere a pedepselor.